

УДК 343.98

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156287>
О.О. НАУМКІН,

 аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
 м. Харків, Україна; e-mail: naumkinaleksej90@gmail.com;

 ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4300-6305>

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

О.О. NAUMKIN,

 Postgraduate Student, Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv,
 Ukraine; e-mail: naumkinaleksej90@gmail.com;

 ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4300-6305>

TACTICAL PARTICULARS OF CONDUCTING A SCENE INVESTIGATION DURING THE INVESTIGATION OF SEXUAL VIOLENCE IN WARTIME

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEYWORDS)

Постановка проблеми. Огляд місця події є не лише ключовою, але й високоінформативною складовою слідчих (розшукових) заходів під час розслідування злочинів різних видів, категорій та типів. Це особливо визначається його практичною вагою, оскільки він надає правомочним особам органу досудового розслідування можливість прямого сприйняття навколишнього середовища на місці події. Зміни, які відбуваються, дозволяють виявити, зафіксувати та вилучити елементи слідової картини. У випадку сексуальних злочинів, особлива увага приділяється об'єктам, що можуть містити сліди рук насильника та сліди біологічного походження, такі як рідини організму людини. Процес огляду виявляється витратним у відношенні організаційних заходів, залучення фахівців із спеціальних знань, техніко-криміналістичне обладнання, використання тактичних методів, а також процесуального оформлення отриманих результатів. **Метою** статті є обґрунтування тактичних особливостей проведення огляду місця події під час досудового розслідування випадків сексуального насильства в умовах війни задля покращення ефективності розслідування, забезпечення безпеки та захисту прав потерпілих, а також підготовки фахівців, які здійснюють розслідування в подібних умовах. Застосовані такі **методи** пізнання, як системний метод для розгляду системи законів та процедур, пов'язаних із розслідуванням сексуального насильства в умовах війни, та їх вплив на ефективність правосуддя; компаративний метод – для порівняння практик проведення оглядів місця події та досудового розслідування сексуального насильства в умовах війни в різних країнах. До **результатів** віднесено визначення та обґрунтування ефективних тактичних прийомів та стратегій при проведенні огляду місця сексуального насильства в умовах війни; розкриття та систематизація методів збору доказів, спрямованих на виявлення слідів рук насильника та біологічних слідів, зокрема рідин організму людини; аналіз взаємодії процесуального оформлення результатів огляду з досудовим розслідуванням та можливість їх використання в судовому процесі. Показано, що проведення огляду місця події під час розслідування сексуального насильства в умовах війни повинно відповідати певним принципам, які визначають повноту та достатність отриманої інформації за його результатами, а саме: невідкладність та оперативність; безпечність; єдиноначальність; законність; системність та об'єктивність. **Висновки.** Встановлено, що організаційно-тактичними особливостями проведення огляду місця сексуального насильства в умовах війни є: визначення функціонального призначення кожного члена слідчо-оперативної групи з метою дотримання плановірності, повноти та об'єктивності огляду місця події; реалізація безпекової складової роботи слідчо-оперативної групи у випадках проведення огляду місця події неподалік лінії розмежування вогневого зіткнення або на деокупованих територіях України; проведення рекогносцировки місцевості; пошук та фіксація джерел цифрової інформації про окремі обставини вчинення злочину; дослідження речової обстановки на предмет наявності слідів злочину, що прямо чи опосередковано вказують на особу злочинця та ін.

Ключові слова: слідча (розшукова) дія; слідчий огляд; огляд місця події; сексуальне насильство; воєнний стан; війна; криміналістична тактика; тактичний прийом

Problem statement. The crime scene examination is not only a key but also a highly informative component of investigative (search) measures during the investigation of crimes of various kinds, categories, and types. This is particularly determined by its practical significance, as it provides authorized individuals of the pre-trial investigation body with the opportunity for direct perception of the surrounding environment at the scene of the incident. The changes taking place allow for the identification, fixation, and extraction of elements of the evidentiary picture. In the case of sexual crimes, special attention is paid to objects that may contain traces of the perpetrator's hands and traces of biological origin, such as bodily fluids. The process of examination proves to be resource-intensive in terms of organizational measures, involvement of specialists with specific knowledge, forensic equipment, the use of tactical methods, and procedural documentation of the obtained results. The **purpose** of the article is to justify the tactical features of conducting a crime scene examination during the pre-trial investigation of cases of sexual violence in wartime to enhance the effectiveness of the investigation, ensure the safety and protection of victims' rights, and prepare professionals conducting investigations in similar conditions. The applied research **methods** include the systemic method for examining the system of laws and procedures related to the investigation of sexual violence in wartime and their impact on the effectiveness of justice; the comparative method is used to compare practices of crime scene examinations and pre-trial investigation of sexual violence in wartime in different countries. The **results** encompass the definition and justification of effective tactical techniques and strategies for conducting crime scene examinations of sexual violence in wartime; disclosure and systematization of evidence collection methods aimed at identifying traces of the perpetrator's hands and biological evidence, including bodily fluids; analysis of the interaction between the procedural documentation of examination results and pre-trial investigation and the possibility of their use in court proceedings. It is shown that conducting a crime scene examination during the investigation of sexual violence in wartime should adhere to certain principles that determine the completeness and sufficiency of the information obtained, namely: urgency and promptness; safety; singularity; legality; systematic and objectivity. **Conclusions.** It has been established that the organizational and tactical features of conducting a crime scene examination of sexual violence in wartime include: defining the functional purpose of each member of the investigative-operational group to ensure systematic, comprehensive, and objective examination of the crime scene; implementing the safety component of the work of the investigative-operational group in cases of examining the crime scene near the line of fire or in de-occupied territories of Ukraine; conducting reconnaissance of the area; searching and documenting sources of digital information about specific circumstances of the crime; investigating the physical environment for evidence that directly or indirectly points to the identity of the perpetrator, etc.

Keywords: *investigative action; investigative review; scene review; sexual violence; martial law; war; forensic tactics; tactical technique*

Постановка проблеми

Огляд місця події вважається однією з найважливіших та інформаційно ємних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів будь-якого виду, типу чи категорії. Це, насамперед, обумовлено його практичним значенням можливості безпосереднього сприйняття правомочною особою органу досудового розслідування навколишньої обстановки на місці події, зміни якої дозволяють виявити, зафіксувати та вилучити елементи слідової картини. Зважаючи на особливість сексуальних злочинів, на місці події особлива увага звертається на об'єкти, які можуть бути носіями слідів рук насильника, а також слідів біологічного походження, як то рідини організму людини. Такого роду процес є доволі затратним у сенсі організаційних заходів, залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями, його техніко-криміналістичного забезпечення, використання тактичних прийомів, процесуального оформлення результатів тощо.

Станом на сьогодні сучасні дослідження акцентують увагу на розслідуванні актів сексуаль-

ного насильства як воєнних злочинів під час збройних конфліктів. Тому важливим є дослідження тактичних особливостей проведення огляду місця події під час досудового розслідування сексуального насильства в контексті розслідування злочинів, що вчинені в умовах збройних конфліктів. Зокрема, як зазначає І.В. Берднік, в останній час "особливої ваги питання кваліфікації набувають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із актами сексуального насильства, що були вчинені в умовах збройного конфлікту" [1, с.373]. В свою чергу, Д. Росохата та К. Шуневич вказують, що "для України винесення відповідних правосудних рішень – це також і можливість їх використання в майбутньому у Міжнародному кримінальному суді як доказів для притягнення вищого військового та політичного керівництва рф до відповідальності. Шлях до досягнення справедливості можливий за умов ефективного досудового розслідування, здійснюваного органами досудового розслідування, в центрі якого повинні бути інтереси та потреби потерпілої осо-

би" [2]. Г.В. Попов звертає увагу, що "під час збору доказів у провадженнях щодо сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом, слід враховувати перепони, які можуть стати на заваді під час: огляду місця події (виходячи з об'єктивних обставин, дістатися та здійснити огляд місця події може бути неможливо через його знищення, розташування на тимчасово окупованій території чи в зоні бойових дій)" тощо [3, с.126].

Слід звернути увагу на Пам'ятку з особливостей розслідування фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту, яка містить ґрунтовні позиції щодо організаційно-тактичних особливостей проведення огляду місця події під час розслідування сексуального насильства в умовах війни – кваліфікацію та опис елементів складів правопорушень, що встановлюють кримінальну відповідальність за сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту; організацію проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо фактів вчинення сексуального насильства в умовах збройного конфлікту; алгоритм дій прокурора / слідчого під час розслідування злочинів щодо фактів вчинення сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та особливості допиту потерпілих осіб / свідків [4].

Тому *метою* статті є обґрунтування тактичних особливостей проведення огляду місця події під час досудового розслідування випадків сексуального насильства в умовах війни задля покращення ефективності розслідування, забезпечення безпеки та захисту прав потерпілих, а також підготовки фахівців, які здійснюють розслідування в подібних умовах. Її *новизна* визначена підходами та рекомендаціями щодо забезпечення безпеки та конфіденційності потерпілих від сексуального насильства під час досудового розслідування в умовах війни. *Завданнями* статті є організаційно-тактичні аспекти проведення слідчого огляду в кримінальному розслідуванні та принципи огляду місця події при розслідуванні сексуального насильства в умовах війни.

Організаційно-тактичні аспекти слідчого огляду в кримінальному розслідуванні

В.А. Єрмоленко розглядає слідчий огляд як "процесуальну дію, що полягає в безпосередньому спостереженні, виявленні, прийнятті, закріпленні та аналізі слідчим різних об'єктів для встановлення їх ознак, властивостей, стану й значущості як доказів у справі. Мета слідчого огляду полягає в тому, щоб отримати докази, які

сприяють розкриттю та розслідуванню злочину" [5]. Саме факт первинної взаємодії слідчого з обстановкою на місці події чи джерелом інформації про кримінальне правопорушення, якщо мова йде про огляд речей чи документів, породжує критерій дійсності даної слідчої (розшукової) дії. В даному контексті зауважимо, що об'єктивність огляду – це безпристрасне дослідження та реєстрація всього, що знайдено, без висновків слідчого. Повнота передбачає виявлення, реєстрацію та дослідження всіх фактів з доказовим значенням. Активність огляду проявляється у виконанні службових обов'язків і виявленні творчої ініціативи. Методичність і послідовність виявляються в правильній організації та систематичному проведенні огляду [6].

Виправданою є позиція К.О. Чаплинського, який зазначає, що слідчий огляд – неповторна та незамінна слідча дія, надто цінна для заміщення іншими методами. Порівняно з іншими діями, такими як допити свідків, огляд надає більше інформації, отриманої за допомогою криміналістичних засобів та участі спеціалістів. Під час огляду слідчий перевіряє всі об'єкти, пов'язані із злочином, враховуючи конкретні обставини події та використовуючи власне переконання для надання об'єктивної та повної інформації [7]. Дискусійним залишається використання автором неповторного характеру, адже чинний КПК України не виключає можливості провадження додаткового огляду з метою уточнення чи перевірки нововиявлених обставин злочинної діяльності. Виключенням є окрема категорія злочинів, зокрема, проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, яка передбачає можливе залучення до огляду місця події потерпілої особи з метою встановлення обстановки саме в момент вчинення насилля. Це ніяким чином не применшує значення слідчої (розшукової) дії, що розглядається, а навпаки розширює коло процесуальних інструментів забезпечення її проведення задля досягнення кінцевої мети – пошуку, фіксування, вилучення та зберігання об'єктів-носіїв матеріальних слідів злочину.

Влучно визначає зміст слідчого огляду О.О. Волобуєва, яка під ним розуміє "безпосереднє сприйняття об'єктів з метою виявлення слідів злочину і речових доказів; з'ясування обстановки злочину і обставин, що мають значення у справі. Особливе значення має залучення спеціалістів до проведення огляду місця події, тому що первинну (і основну) інформацію про злочинну подію й особу, що скоїла злочин, слідчий

одержує під час дослідження й аналізу матеріальних слідів і речових доказів, виявлених і вилучених у процесі огляду місця події" [8]. "Це найбільш поширена слідча (розшукова) дія, що проводиться практично в кожному кримінальному провадженні. Як свідчать результати узагальнення практики, від своєчасності та якості проведення огляду здебільшого залежить перспективність завершення розслідування кримінального провадження та його розгляду судом" [9]. Результати проведення наведеної слідчої (розшукової) дії визначає подальший вектор досудового провадження. Повнота та допустимість інформації, отриманої в ході огляду місця події, транспортного засобу, речей чи документів дозволяє окреслити механізм злочинної діяльності, висунути слідчі версії, сформулювати типові слідчі ситуації і т.п.

Сутність слідчого огляду зосереджене в інтелектуальній діяльності уповноваженої особи оцінювати та аналізувати доказову інформацію, отриману за його результатами. Під час кримінального провадження слідчий особисто та за допомогою своїх органів переконується у наявності та характері доказів. Огляд включає різні методи дослідження, використовуючи спеціальні техніки криміналістики для роботи зі слідами та іншими матеріальними доказами [10]. Тобто джерела доказів у кримінальному провадженні є кінцевим результатом слідчих оглядів різного виду. Крім того, час, місце та обстановка вчинення кримінального правопорушення виступають предметом встановлення та дослідження також. Зазначена слідча (розшукова) дія виступає своєрідним процесуальним засобом пошуку та дослідження доказів, якщо інші інструменти недоступні або виключають таку можливість.

Що торкається різновидів слідчого огляду, нетривіальним є висловлювання Є.Д. Лук'яничова та Б.Є. Лук'яничова про те, що у нормі про основи огляду слід визначити поширені види, такі як місце події, місцевість, приміщення, труп, предмети, документи та інші матеріальні об'єкти. Вони використовуються для виявлення слідів кримінальних правопорушень та визначення інших важливих обставин для кримінального провадження [11]. Не дивлячись на зауваження авторів щодо невичерпності наведеного вище переліку, вважаємо за доцільне до основних видів слідчого огляду віднести освідування. Більше того, вказана слідча (розшукова) дія є невід'ємним процесуальним інструментом під час розслідування саме окремих різновидів злочинів проти статевої свободи та статевої недо-

торканості особи. Річ у тому, що концептуально її мета зосереджена у виявленні слідів вчиненого статевого злочину на частинах тіла чи елементах гардеробу насильника або жертви. Більше того, освідування допомагає не лише зафіксувати матеріальні сліди кримінального правопорушення, але й зрозуміти механізм реалізації злочинного задуму з урахуванням закономірностей процесу утворення таких відображень в навколишньому середовищі.

При цьому, варто відзначити, що огляд місця події є одним із найскладніших та найінформативніших видів слідчого. Мета огляду місця події – виявлення фактів для розкриття всіх аспектів злочину, включаючи факт злочину, місце події, шляхи та втечу злочинців, ідентифікацію осіб, цілей та мотивів, час та межі події, а також приховування слідів та ідентифікацію залишених предметів та слідів. [10]. Безумовно наведений перелік предметної області огляду місця події не вичерпний та може бути доповнений з урахуванням елементів криміналістичної характеристики окремих видів, типів чи категорій кримінальних правопорушень.

В процесуальному сенсі законодавець використовує термінологію огляду місця події. При цьому, в ч.1 ст.237 КПК України вказано, що "з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних" [12]. Це породжує деякий дисонанс щодо тлумачення змісту місця події. Адже безпосереднє місце фіксації обставин події злочину може різнитися з фактичним місцем реалізації механізму злочинної діяльності. Це можуть бути просторові ділянки, які містять сліди підготовки до вчинення або приховування суспільно-негативних наслідків кримінально-караного діяння.

В даному контексті слід погодитися з Г.К. Тетерятник, яка під місцем події пропонує розуміти місце події або місце злочину – область, де трапився злочин або де виявлені матеріальні сліди, пов'язані із злочином. Ці терміни не завжди тотожні: місце події є більш широким поняттям, охоплюючи ознаки, пов'язані із злочином, тоді як місце злочину обмежується безпосереднім місцем вчинення злочину та матеріальними змінами (сліди, взуття, кров тощо) [13]. Варто приймати до уваги той факт, що місце вчинення будь-якого злочину, зокрема сексуального насильства, суб'єктом таких діянь обирається не випадково та напряму залежить від психоемо-

ційного стану останнього, його умислу на досягнення кінцевої мети. Це впливає на якісні та кількісні зміни у навколишньому середовищі, що трансформується у причинно-наслідковий зв'язок зі злочинною ідеєю щодо способу вчинення насилля та обраною жертвою.

Принципи огляду місця події в розслідуванні сексуального насильства в умовах війни

Проведення огляду місця події під час розслідування сексуального насильства в умовах війни повинно відповідати певним принципам, які визначають повноту та достатність отриманої інформації за його результатами, до яких віднесено:

а) невідкладність та оперативність. Зміст даного принципу полягає у провадженні зазначеної слідчої (розшукової) дії у розумні терміни, тому що зволікання може призвести до повної або часткової втрати матеріальних слідів злочину за об'єктивних (плин часу, погодні умови, гуміфікація) чи суб'єктивних (протидія процесу розслідування зі сторони захисту, приховування наслідків насилля, використання адміністративних важелів впливу) чинників. Іншим аспектом об'єктивних чинників неможливості своєчасно провести огляд місця події під час розслідування сексуального насильства, яке вчинилося в умовах дії правового режиму воєнного стану, є фактичне місце реалізації злочинного задуму. Це можуть бути території України, які в момент вчинення злочину не підконтрольні органам місцевого самоврядування нашої держави, тимчасово знаходяться під окупацією російського агресора, дислокуються на лінії вогневого зіткнення та прямої військової ескалації;

б) безпечність. Йдеться про особисту безпеку всіх учасників огляду місця події через впровадження організаційних, правових, психологічних, тактичних і фізичних заходів, які забезпечують схоронність їх життя та здоров'я без впливу на якісний рівень та професійний аспект процесуальної дії. Реалізація безпекової складової роботи слідчо-оперативної групи на місці події досягається шляхом залучення до її складу вибухотехніків Національної поліції або піротехніків Державної служби з надзвичайних ситуацій у випадках проведення слідчого огляду неподалік лінії розмежування вогневого зіткнення, на деокупованих територіях України. Нехтування даним принципом може призвести до незворотних негативних наслідків;

в) єдиноначальність. Даний принцип зосереджений в прямому підпорядкуванні всіх учасни-

ків огляду місця події особи, яка його провадить – слідчому органу досудового розслідування. В межах кримінального процесуального законодавства слідчим є "службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом" [12];

г) законність. Огляд місця події проводиться за наявності відповідних правових підстав – початку досудового розслідування події злочину після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Зауважимо, що законодавець передбачив можливість його проведення й до процесуального рішення відкриття кримінального провадження за умов невідкладності. Іншим аспектом дотримання відзначеного принципу є процесуальна відповідність форми, змісту, порядку та результатів огляду місця події. Зокрема, "огляд житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених ст. 615 КПК України" [12]. Тоді як основною формою фіксації результатів огляду є протоколювання. Протокол повинен містити всі необхідні реквізити, які ставляться до документів зазначеної категорії як то: вид слідчої (розшукової) дії, дата, час та найменування населеного пункту, посада та дані особи, яка провадить слідчий огляд, правові підстави його проведення з посиланням на норми КПК України, права та обов'язки всіх учасників огляду з відміткою про ознайомлення, адреса об'єкта огляду, перелік засобів техніко-криміналістичних забезпечення та ін. Додатки до протоколу огляду місця події представляють собою план-схеми приміщення або ділянки місцевості, фото таблиці, твердо тілі носії з цифровою інформацією тощо;

г) принцип технічної підтримки. Під час огляду слідчий, прокурор чи спеціаліст мають право виконувати вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, створювати плани, графічні зображення, виготовляти відбитки та зліпки, вилучати речі і документи, важливі для кримінального провадження [12]. Джерела доказової інформації у матеріальному вираженні під час розслідування сексуального насильства в умо-

вах війни, як правило, неможливо відшукати, зафіксувати та вилучити без застосування науково-технічних засобів та дотримання правил поводження зі слідами відповідної категорії. Зважаючи на об'єкт посягання за даними статевими злочинами, доцільно говорити про сліди людини біологічного погодження. Зауважимо, що помилки у дослідженні ДНК включають контамінацію (забруднення об'єктів власною ДНК осіб, які працювали зі слідами), вилучення об'єктів із фоновою ДНК та виявлення на місці події ДНК випадковим чином через опосередковану передачу [14-15].

Виправдано погодитись з А.В. Іщенко у даному контексті, адже вчений розглядає криміналістичне забезпечення як самостійну специфічну діяльність учених і практиків з розробки нових, пристосування відомих наукових досягнень, а також їх впровадження в практику розслідування злочинів із метою оптимального вирішення їх завдань [16];

д) системність та об'єктивність. Слідчий та інші учасники огляду місця події повинні чітко дотримуватися тактичних прийомів проведення даної слідчої (розшукової) дії. За необхідності проводиться рекогносцировка місцевості задля визначення відповідних меж та епіцентру місця події, що дозволяє визначити необхідне коло учасників, оптимізувати сили й засоби, виділити необхідне техніко-криміналістичне забезпечення, зрозуміти механізм вчинення злочину і, як наслідок, характерні зміни у навколишньому середовищі – матеріальні сліди тощо. Вся слідова картина, без винятку, фіксується та вилучається за допомогою науково-технічних засобів.

До кола осіб, які залучаються для повного та об'єктивного проведення огляду місця події спеціаліст-криміналіст, який допомагає слідчому у виявленні, фіксації, вилученні та збереженні доказів, а також консультує щодо питань, що вимагають спеціальних знань. Використання його допомоги особливо важливе при роботі із слідами на місці події, де він сприяє вивченню характеру та розташування слідів, встановленню механізму слідоутворення, оцінці обставин справи та визначенні інших ключових аспектів, таких як напрямок переміщення злочинця та його особистість [10]. Для процесу виявлення, фіксації, вилучення, а в подальшому й дослідження доказової інформації для кримінального провадження зазначеної категорії значення осіб, які володіють спеціальними знаннями, є важливими.

Наприклад, 03.04.2023 року приблизно о 17

год. 05 хв. громадянин А., перебуваючи на території лісу "Гришків ліс", що у мікрорайоні "Половки" у м. Полтаві, помітив там неповнолітню Ж. та вирішив її переслідувати, після чого прослідував за нею до ґрунтової дороги, що проходить повз житловий будинок, де користуючись безпорадним станом потерпілої з огляду на її неповнолітній вік та власними фізичними перевагами, діючи з прямим умислом, тобто усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, з метою задоволення статевої пристрасті вчинив щодо неї насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані з проникненням в тіло потерпілої, а саме затиснув правою рукою її рот, а вільною правою рукою торкався місць розташування статевих органів потерпілої – промежини, що здійснював поверх штанів, в які вона була одягнена, після чого намагався просунути свою праву руку під пояс штанів потерпілої, на що потерпіла чинила опір та вирвалася від нападника [17].

За вказаних обставин слідчий органу досудового розслідування у встановленому законом порядку провів огляд місця події, згідно якого встановив місце нападу на неповнолітню потерпілу Ж., а саме ділянку місцевості неподалік приватного домоволодіння у м. Полтаві. При цьому, останній не звернув увагу на зміст показань потерпілої особи, яка вказала на те, що насильник повалив її на землю, після чого почав вчиняти насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані з проникненням в її тіло. Відтак, зразки ґрунту з місцевості в рамках даної слідчої (розшукової) дії останній не вилучив. У подальшому, правомочна службова особа провела огляд речей потерпілої та підозрюваного, додатковий огляд місця події, що дозволило спеціалісту-криміналісту отримати експериментальні зразки ґрунту та перший призначити судову ґрунтознавчу експертизу з метою визначення спільної родової (групової) належності наданих на дослідження об'єктів.

Щодо ж етапізації огляду місця події, в криміналістичній літературі існує загальноприйнятий підхід щодо поділу такого напрямку фахово-професійної діяльності слідчого на три стадії, а саме: підготовчу, робочу та заключну. Кожен із наведених відрізків характеризується притаманним лише йому набором прийомів та операцій, спрямованих на виконання проміжних завдань. Таким чином, підготовча стадія огляду місця події сексуального насильства в умовах війни розпочинається з моменту визначення кола осіб, які увійдуть до складу слідчо-

оперативної групи та продовжується до безпосередньої миті початку проведення слідчого огляду. Вона характеризується рядом особливостей, зважаючи на вихідну інформацію про сексуальне насильство (суб'єкта злочину, особистість жертви, обраний механізм задоволення статевої пристрасті, місце вчинення злочину тощо), а саме:

1) вжиття заходів щодо охорони місця вчинення сексуального насильства, якщо є підстави вважати, що сторонні або зацікавлені особи можуть пошкодити цілісність слідчої картини злочину такої категорії;

2) вирішення питання про доцільність залучення до огляду місця сексуального насильства особи, яка володіє спеціальними знаннями у галузі медицини. Йдеться про судово-медичного експерта бюро судово-медичної експертизи в областях чи працівника територіального органу Міністерства охорону здоров'я України;

3) оцінка наявних відомостей про статевий злочин задля реалізації організаційних заходів щодо залучення до вказаної слідчої (розшукової) дії фахівців із відповідних відділів чи лабораторій Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів Міністерства внутрішніх справ в областях (досліджень матеріалів, речовин та виробів; біологічних досліджень; криміналістичних видів досліджень; вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень та інших видів судових експертиз), якщо предметна область огляду виходить за межі компетенції спеціалістів-криміналістів відділень криміналістичного забезпечення слідчих підрозділів Головних управлінь Національної поліції в областях;

4) реалізація безпекової складової роботи слідчо-оперативної групи шляхом залучення до її складу вибухотехніків Національної поліції або піротехніків Державної служби з надзвичайних ситуацій у випадках проведення огляду місця події неподалік лінії розмежування вогневого зіткнення, на деокупованих територіях України;

5) визначення функціонального призначення кожного члена слідчо-оперативної групи з метою дотримання плановості, повноти та об'єктивності огляду місця події.

В ході інтерв'ювання працівників органів досудового розслідування, які мають практичний досвід розслідування сексуального насильства, зокрема вчиненого в умовах війни, останні вказали, що у провадженнях саме особливість місцевості, тоді як вичерпність та достатність вихідної інформації про злочин у випадків впливають на процес з'ясування деталей події через

призму інтелектуальної діяльності членів слідчо-оперативної групи та техніко-криміналістичного чи іншого науково-технічного забезпечення відзначеного процесу.

Як зазначалось раніше, принцип системності та об'єктивності огляду місця сексуального насильства передбачає в своєму арсеналі проведення рекогносцировки місцевості, що в подальшому дозволяє перейти до робочої стадії вказаної слідчої (розшукової) дії. Адже прямий контакт слідчого, спеціаліста-криміналіста чи іншого фахівця з об'єктами матеріального світу видозмінює первинність джерела інформації про скоєний злочин. Тобто, вона допомагає вирішити ряд завдань, які передують дослідженню матеріальної обстановки підготовки, безпосередньо вчинення чи приховування слідів насильницьких дій сексуального характеру, а саме: "1) з'ясувати окремі деталі події залежно від особливостей місцевості; 2) не залишити поза увагою окремі частини цієї місцевості; 3) виявити протиріччя обстановки місця події з вихідною інформацією про скоєний злочин; 4) забезпечити належну охорону та розміщення всіх учасників на місці події в ході проведення його огляду; 5) визначити найбільш оптимальний порядок використання науково-технічних засобів тощо" [18]. Окрім цього, рекогносцировка на місцевості дозволяє слідчому органу досудового визначити плановість вчинюваних дій в майбутньому, визначити доцільність в консультуванні зі судово-медичними експертами чи спеціалістами-біологами щодо технічних особливостей відшукування невидимих слідів сексуального насильства тощо.

Слідчий повинен переконатися у первинності слідчої обстановки або ж отримати перевірені відомості про характер та ступінь змін до початку роботи слідчо-оперативної групи на місці. При цьому, вживаються заходи щодо покращення технічних умов проведення огляду місця події, а також послідовності його проведення. Визначається епіцентр події, який є характерним для окремо взятого місця реалізації злочинного умислу у вигляді задоволення статевого збудження без проникнення в тіло іншої людини. Наприклад, для транспортного засобу у більшості випадків це буде салон автомобіля, тоді як для приміщення будинку чи квартири – спальне місце (ліжко, крісло чи матрац). Останній дозволяє вирішити питання про просторові межі та вихідну позицію особи, яка провадить огляд, з метою охоплення взаємного зв'язку та залежності в розташуванні між елементами на-

явної матеріальної обстановки.

Робоча стадія огляду місця події передбачає активні дії з пошуку та виявлення слідів сексуального насильства, які супроводжуються використанням науково-технічних засобів. Річ у тому, що характерні зміни у речовій обстановці є очевидним результатом механізму злочинної діяльності, тоді як невидимі або слабо видимі сліди – потребують додаткового криміналістичного забезпечення. Як слушно зазначає І.В. Гора, під забезпеченням розуміють не лише криміналістичне, але й інші аспекти підтримки діяльності правоохоронних органів із використанням криміналістичних засобів і методів. Це включає навіть вдосконалення законодавства, спрямованого на полегшення раціоналізації застосування криміналістичних засобів і методів у практичній діяльності, створюючи умови для їх ефективної реалізації [19]. Зазначений аспект забезпечення кримінального провадження за замовчуванням повинен включати в свою структуру теоретичні положення та практичні рекомендації щодо особливостей використання технічних засобів. Нераціональне застосування технологій фіксації та вилучення об'єктів матеріального світу можуть призвести до унеможливлення проведення судових експертних чи експертних досліджень, або отримання завідомо негативного результату.

На вказаному етапі звертається увага на будь-які зміни у навколишній обстановці. "Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження" [12]. Це дозволить перевірити відомості про обраний спосіб вчинення сексуального насильства, знаряддя досягнення злочинної мети, спосіб подолання опору зі сторони жертви, виявити сліди та речові докази і, як результат, з'ясувати об'єктивну істину у досудовому провадженні, що досліджується.

Заклучна стадія зосереджена у підведенні підсумків даної слідчої (розшукової) дії шляхом складання протоколу огляду місця події та долучення до нього відповідних додатків у вигляді планів приміщення чи місцевості, схем місцезнаходження речових доказів на місці, фото таблиць з урахуванням методів криміналістичної фотографії, носіїв цифрової інформації як то фотознімків, відеоматеріалу чи аудіозапису тощо. При цьому, як зазначає Л.Д. Скільська, статус джерела доказів зазначений вище процесуальний документ набуває лише за умови

відповідності запропонованим вимогам [20].

Тактичні особливості проведення огляду місця вчинення статевих злочинів визначаються, серед іншого, наявними відомостями про особу злочинця.

Висновки

Встановлені наступні організаційно-тактичні особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування статевих злочинів в умовах війни: охорона місця вчинення сексуального насильства з метою забезпечення цілісності матеріальної обстановки; визначення функціонального призначення кожного члена слідчо-оперативної групи з метою дотримання плановості, повноти та об'єктивності огляду місця події; реалізація безпекової складової роботи слідчо-оперативної групи у випадках проведення огляду місця події неподалік лінії розмежування вогневого зіткнення або на деокупованих територіях України; оцінка достатності вихідної інформації про статевий злочин, що впливає на процес з'ясування деталей події через призму інтелектуальної діяльності членів слідчо-оперативної групи та техніко-криміналістичного чи іншого науково-технічного забезпечення відзначеного процесу; проведення реконструкції місцевості, що дозволяє в подальшому зберегти первинність джерела інформації про скоєний злочин, визначити просторові межі огляду та послідовність його проведення; отримання інформації методичного та (або) консультативного характеру від фахівців у галузі судової медицини з метою встановлення фізіологічного механізму сексуального насильства та характерних слідів в навколишньому середовищі; дослідження речової обстановки на предмет наявності слідів злочину, що прямо чи опосередковано вказують на особу злочинця (в т.ч. виявлення ймовірних очевидців чи свідків, які можуть вказати на особливості поведінки підозрюваного напередодні чи одразу після вчинення сексуального насильства, його зовнішні дані чи елементи гардеробу, характерні для військово-службовців тощо).

Конфлікт інтересів

На думку автора конфлікт інтересів відсутній.

Вираз вдячності

Дослідження виконано відповідно до тематики наукових робіт Харківського національного університету внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берднік І. В. До питання кваліфікації сексуального насильства в умовах міжнародного збройного конфлікту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 373–378. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.69>
2. Росохата Д., Шуневич К. Особливості досудового розслідування сексуального насильства під час війни. *Юридична газета online*. 14.12.2023. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblivosti-dosudovogo-rozsliduvannya-seksualnogo-nasilstva-pid-chas-viyni.html>
3. Попов Г. В. Особливості досудового розслідування злочинів проти статевої недоторканості дітей, що вчинені в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 125–129. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/22-1.pdf>
4. Пам'ятка. Особливості розслідування фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту / Офіс Генерального прокурора. 2023. 36 с. <https://mvs.gov.ua/upload/1/5/3/6/6/8/document-20.pdf>
5. Єрмоленко В. А. Методика розслідування порушень авторського права і суміжних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2010. 222 с.
6. Копча В. В., Копча Н. В. Тактика слідчого огляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право"*. 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 108-112.
7. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ, 2006. 416 с.
8. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2006. 236 с.
9. Салманов О. В. Розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 141-144.
10. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярської. Харків, 2018. 312 с.
11. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчикова Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 264-269.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.
13. Тетерятник Г. К. Огляд місця події і складання слідчим протоколу: текст лекції. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2016. 36 с. <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lec.2.Diznannya.f.1IVkurs.pdf>
14. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості: навч. посіб. / [Р. Л. Степанюк, С. І. Перлін, В. В. Кікінчук та ін.]. Харків, 2022. 120 с.
15. Gill P. DNA evidence and miscarriages of justice. *Forensic Science International*. 294 (2019). e1-e3.
16. Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2007. 160 с.
17. Кримінальна справа № 1кп/552/495/24: матеріали Київського районного суду м. Полтави. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116511436>
18. Сокиран М. Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 204 с.
19. Гора І. В. Криміналістичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Актуальні проблеми сучасної криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь-Алушта, 19-21 верес. 2002 р.)*: у 2 ч. Ч. 2. Сімферополь: Доля. 2002. С. 120-125.
20. Скільська Л. Д. Кримінально-процесуальні та тактико-криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Івано-Франківськ, 2010. 221 с.

REFERENCES

1. Berdnik, I. V. (2023). Do pytannya kvalifikatsiyi seksualnogo nasyilstva v umovakh mizhnarodnoho zbroynoho konfliktu [On the question of the qualification of sexual violence in the conditions of an international armed conflict]. *Analitychno-porivnyalne pravoznavstvo*, (2), 373–378. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.69> (in Ukr.).
2. Rosokhata, D., & Shunevych, K. (2023). Osoblyvosti dosudovoho rozsliduvannya seksualnogo nasyilstva pid chas viyny [Peculiarities of the pretrial investigation of sexual violence during the war]. *Yurydychna*

- hazeta online. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblivosti-dosudovogo-rozsliduvannya-seksualnogo-nasilstva-pid-chas-viyini.html> (in Ukr.).
3. Popov, H. V. (2023). Osoblyvosti dosudovoho rozsliduvannya zlochyniv proty statevoyi nedotorkanosti ditey, shcho vchyneni v umovakh zbroynoho konfliktu [Peculiarities of pre-trial investigation of crimes against the sexual integrity of children, committed in conditions of armed conflict]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 75(2), 125–129. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/22-1.pdf> (in Ukr.).
 4. Pamyatka. Osoblyvosti rozsliduvannya faktiv seksualnogo nasilstva v umovakh zbroynoho konfliktu [A reminder. Peculiarities of investigation of facts of sexual violence in conditions of armed conflict]. <https://mvs.gov.ua/upload/1/5/3/6/6/8/document-20.pdf> (in Ukr.).
 5. Yermolenko, V. A. (2010). *Metodyka rozsliduvannya porushen avtorskoho prava i sumizhnykh prav* [Methods of investigating violations of copyright and related rights]. Candidate's thesis (12.00.09). Zaporizhzhia (in Ukr.).
 6. Kopcha, V. V., & Kopcha, N. V. (2018). Takyka slidchoho ohlyadu [Tactics of investigative review]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Pravo"*, 48(2), 108-112 (in Ukr.).
 7. Chaplynskyi, K. O. (2006). *Takyka provedennya okremykh slidchykh diy* [Tactics of individual investigative actions]. Monohrafiya. Dnipropetrovsk (in Ukr.).
 8. Volobuyeva, O. O. (2006). *Vzayemodiya slidchoho z fakhivtsyamy pid chas zboru informatsiyi pro osobu, shcho skoyila zlochyn* [Interaction of the investigator with specialists during the collection of information about the person who committed the crime]. Candidate's thesis (12.00.09). Donetsk (in Ukr.).
 9. Salmanov, O. V. (2017). Rozmezhuvannya ohlyadu vid inshykh slidchykh (rozshukovykh) diy, shcho obmezhuuyut nedotorkanist zhytla chy inshoho volodinnya osoby [Distinction of inspection from other investigative (search) actions that limit the inviolability of a person's home or other property]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Yurydychni nauky*, 2(2), 141-144 (in Ukr.).
 10. Volobuyev, A. F., Oderiy O. V., & Stepanyuk, R. L., et al.; Volobuyev, A. F., Stepanyuk, R. L., & Malyarova, V. O. (Eds.). (2018). *Kryminalistyka* [Forensics]. Pidruchnyk: u 2 t. T. 2. Kharkiv (in Ukr.).
 11. Lukyanchuk, YE. D., & Lukyanchukova, B. YE. (2013). Slidchyy ohlyad: ponyattya ta vydy [Investigative review: concepts and types]. *Yurydychnyy chasopys natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav*, (1), 264-269 (in Ukr.).
 12. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Zakon Ukrayiny (13.04.2012 No. 4651-6). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2013, (9-10), 88 (in Ukr.).
 13. Teteryatnyk, H. K. (2016). *Ohlyad mistysya podiyi i skladannya slidchym protokolu* [Inspection of the scene of the incident and preparation of the protocol by the investigator]. Tekst lektsiyi. Odesa: Odeskyi derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lec.2.Diznannya.f.1IVkurs.pdf> (in Ukr.).
 14. Stepanyuk, R. L., Perlin, S. I., & Kikinichuk, V. V. et al. (2022). *Kryminalistychne doslidzhennya DNK: tekhnolohiyi ta mozhlyvosti* [DNA Forensic Research: Technologies and Opportunities]. Navch. posib. Kharkiv (in Ukr.).
 15. Gill P. DNA evidence and miscarriages of justice. *Forensic Science International*. 294 (2019). e1-e3.
 16. Ishchenko, A. V., Iyerusalimov, I. O., & Udovenko, ZH. V. (2007). *Teoriya i praktyka kryminalistychnoho zabezpechennya protsesu dokazuvannya v rozsliduvanni zlochyniv* [Theory and practice of forensic support of the process of proof in the investigation of crime]. Navch. posibnyk. Kyiv: TSUL (in Ukr.).
 17. Kryminalna sprava No. 1kp/552/495/24 [Criminal case No. 1 kp/552/495/24]. Materialy Kyivskoho rayonnoho sudu m. Poltava. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116511436> (in Ukr.).
 18. Sokyran, M. F. (2008). *Protsesualni i taktychni pytannya vykorystannya zvuko-, videozapysu v kryminalnomu sudochynstvi Ukrayiny* [Procedural and tactical issues of the use of sound and video recording in criminal proceedings of Ukraine]. Candidate's thesis (12.00.09). Kyiv (in Ukr.).
 19. Hora, I. V. (2002). Kryminalistychne zabezpechennya operatyvno-rozshukovoyi diyalnosti [Forensic support of investigative activities]. In: *Aktualni problemy suchasnoï kryminalistyky: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Simferopol-Alushta, 19-21 veres. 2002 r.)*: u 2 ch. Ch. 2. Simferopol: Dolya (s. 120-125) (in Ukr.).
 20. Skilska, L. D. (2010). *Kryminalno-protsesualni ta taktyko-kryminalistychni osoblyvosti fiksatsiyi*

rezultativ ohlyadu mistsya podiyi [Criminal-procedural and tactical-criminological features of recording the results of the inspection of the scene of the incident]. Candidate's thesis (12.00.09). Ivano-Frankivsk (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
Форум права: 77 pp. 82–92 (4).

Related identifiers:
10.5281/zenodo.10156287

http://forumprava.pp.ua/files/082-092-2023-4-FP-Naumkin_11.pdf

http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2023_4_11.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 22.11.2023

Accepted: 15.12.2023

Published: 18.12.2023

Available online: 18.12.2023

Cite as:

Наумкін, О. О. (2023). Тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування сексуального насильства в умовах війни. *Форум Права*, 77(4), 82–92.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10156287>

Naumkin, O. O. (2023). Taktychni osoblyvosti provedennya ohlyadu mistsya podiyi pid chas rozsliduvannya seksualnoho nasylstva v umovakh viyny [Tactical Particulars of Conducting a Scene Investigation during the Investigation of Sexual Violence in Wartime]. *Forum Prava*, 77(4), 82–92.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10156287>